

Комаров О. В.,
к. н. держ. упр.,
заступник керівника Департаменту
супроводу зовнішньоторговельних операцій,
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»
(м. Київ, м. Дніпро, Україна)

УДК 342.951:351.82

ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Стаття присвячена проблемі невизначеності практики правозастосування законодавчих положень в частині, що регулюють юридичний статус, права та обов'язки декларанта та уповноважених ним осіб під час митного оформлення товарів, зокрема у зв'язку з проведенням митного огляду товарів. В основу дослідження покладено практичні кейси за результатами провадження зовнішньоекономічної діяльності та узагальнення практики правозастосування органами доходів і зборів відповідних положень законодавства під час митного контролю та митного оформлення товарів.

Ключові слова: декларування товарів, декларант, уповноважена особа (представник), митний огляд, митний контроль, митне регулювання, митні правовідносини.

Oleg Komarov. Juridical Status and Powers of the Foreign Trade Entities. – Article.

The present article deals with the problem of solution of uncertainty in customs law enforcement practice and legislative provisions regulating the juridical status and powers of the declarant and his representative during the customs examination of goods, provided by them to customs clearance. The reasons of such uncertainty through the law enforcement, as well as the ways of its elimination have been researched in this article. The research is based on practical cases, related to international trade activity and practice of law application during the customs examination of goods.

Keywords: declaration of goods, declarant, customs representative, examination of goods, customs procedures, customs control, international trade, customs law enforcement.

Комаров О. В. Юридический статус и полномочия субъектов таможенных правоотношений. – Статья.

Статья посвящена проблеме неопределенности практики правоприменения законодательных положений, регулирующих юридический статус, права и обязанности декларанта и уполномоченных им лиц во время таможенного оформления, в частности при проведении таможенного осмотра товаров. В основе исследования лежат практические кейсы и результаты обобщения практики правоприменения соответствующих положений законодательства при проведении таможенного контроля и таможенного оформления товаров.

Ключевые слова: декларирование товаров, декларант, уполномоченное лицо (представитель), таможенный осмотр, таможенный контроль, таможенное регулирование, таможенные правоотношения.

Відповідно до ч. 1 ст. 249 Митного кодексу України (далі – МК України), декларанти або уповноважені ними особи можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів, які пред'являються ними для такого оформлення. У разі застосування заходів, передбачених статтями 338 і 339 цього Кодексу, а також на вимогу органу доходів і зборів присутність декларантів або уповноважених ними осіб під час митного оформлення є обов'язковою [2, ч. 2 ст. 249].

На практиці із застосуванням цих заходів пов'язані численні конфлікти та зловживання органів доходів і зборів, зокрема через неправомірне обмеження прав та/або обтяження додатковими обов'язками декларантів та уповноважених ними осіб під час митного оформлення товарів. Тому передусім ставимо за мету дослідження визначити юридичний статус, права та обов'язки суб'єктів митних правовідносин під час митного оформлення товарів.

Так, законодавством з питань державної митної справи визначено, що декларант – це особа, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування [2, п. 8. ч. 1 ст. 4]. Закріплене національним законодавством визначення особи декларанта за змістом є аналогічним дефінітивній конструкції, встановленій відповідно до стандартів зі спрощення і гармонізації митних процедур [10].

Водночас відповідно до зазначених стандартів зі спрощення і гармонізації митних процедур, будь-яка особа, що має право розпоряджатися товарами, може виступати декларантом [10, гл. 3, ст. 3.6]. При цьому, національне законодавство може встановлювати конкретні умови, за яких особа може виступати як декларант [10, гл. 3, ст. 3.7]. Так, згідно з вимогами ч. 1 ст. 265 МК України встановлено, що декларантами мають право виступати:

1) при переміщенні товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України або при зміні митного режиму щодо товарів на підставі зовнішньоекономічного договору, укладеного резидентом, – резидент, яким або від імені якого укладено цей договір;

2) в інших випадках – особа, яка відповідно до законодавства України має право вчиняти щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення юридично значущі дії від свого імені [2, ч. 1 ст. 265].

Водночас, згідно з вимогами ч. 3 ст. 265 МК України, підприємства можуть бути декларантами, за умови їх перебування обліку в органах доходів і зборів України. При цьому встановлено, що декларант може здійснювати декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення самостійно або уповноважувати інших осіб на здійснення декларування від свого імені [2, ч. 5 ст. 265].

Тобто декларування товарів іншою уповноваженою на це особою не позбавляє декларанта відповідного юридичного статусу та пов'язаних з цим прав, обов'язків і відповідальності. Водночас, у зв'язку зі здійсненням декларування товарів від імені декларанта, уповноважена ним особа не набуває відповідного юридичного статусу, але набуває тих самих обов'язків, прав і несе таку саму відповідальність, що й декларант.

Зазначене впливає зі змісту положень ч. 5 ст. 266 МК України, що визначають обов'язки, права та відповідальність декларанта та уповноваженої ним особи. Зокрема, встановлено, що особа, уповноважена на декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта, має такі самі обов'язки, права і несе таку саму відповідальність, що й декларант [2, ч. 5 ст. 266].

Згідно з вимогами Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 651, у графі 14 «Декларант/Представник», згідно з пунктами 1, 2, 4 додатка до цього Порядку, наводяться відомості про: 1) декларанта, якщо товари декларуються декларантом; 2) уповноважену особу, якщо товари декларуються особою, уповноваженою на це декларантом.

Таким чином, декларантом є резидент, яким або від імені якого укладено зовнішньоекономічний договір та відомості про особу якого зазначено у графі 8 «Одержувач» або графі 2 «Відправник/Експортер» (в залежності від напрямку переміщення та митного режиму), що

співпадають із відомостями про особу, зазначеними у графі 14 «Декларант/Представник», тобто декларування товарів здійснюється самостійно декларантом.

У випадку, якщо декларування здійснюється від імені декларанта, то у графі 14 «Декларант/Представник» зазначаються відомості про уповноважену особу (представника), яка разом з тим не має визначеного законом юридичного статусу декларанта, а лише виконує функції з декларування товарів від його імені та наділена правом вчиняти дії, пов'язані з проведенням митних формальностей, щодо товарів від імені декларанта.

У такому випадку уповноваженою особою, як правило, виступає окремих суб'єкт митних правовідносин – митний брокер, тобто підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України [2, ч. 1 ст. 416]. При цьому взаємовідносини митного брокера з особою, яку він представляє, визначаються відповідним договором [2, ч. 1 ст. 417].

Тоді у графі 54 «Місце та дата:» зазначаються дані про місцезнаходження особи, відомості про яку зазначені в графі 14 «Декларант/Представник», та фізичну особу, яка безпосередньо її склала. Водночас, якщо товари, що переміщуються через митний кордон України іншою особою, декларуються митним брокером, додатково зазначаються відомості про ліцензію (дозвіл) на провадження митної брокерської діяльності.

Таким чином, декларант, відповідно до ч. 5 ст. 265 МК України, має право уповноважити іншу особу на здійснення декларування товарів та вчинення дій, пов'язаних з проведенням митних формальностей, щодо товарів від його імені, що разом з тим не позбавляє його можливості самостійно реалізувати право вчиняти дії щодо товарів незалежно від відомостей про уповноважену особу, зазначених у графі 14 «Декларант/ Представник» та графі 54 «Місце та дата:».

Водночас, відповідно до ч. 6 ст. 338 МК України, огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється у присутності особи, яка переміщує ці товари, транспортні засоби через митний кордон України чи зберігає товари під митним контролем, а у разі її відсутності – за умови залучення не менше ніж двох понять.

Порядком проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, затвердженим наказом Міністерства фінансів України № 1316 від 12.12.2012, також прямо не

передбачено обов'язкового залучення декларанта або уповноваженої ним особи, а тим паче зазначеної у графі 54 «Місце та дата:» особи, до проведення митного огляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

При цьому залишається невизначеним, яких конкретно осіб законодавець розуміє під формулюванням «особи, яка переміщує ці товари, транспортні засоби через митний кордон України», адже згідно з законодавством з питань державної митної справи під переміщенням товарів розуміється як фактичне чи-то фізичне переміщення товарів, так і їх переміщення у розумінні забезпечення умов відповідного митного режиму.

Відповідно, чи можуть бути визнані такими особами, які переміщують ці товари, транспортні засоби через митний кордон України, зокрема при комерційних переміщеннях товарів, перевізник та/або одержувач, відправник тощо? Припускаємо, що такими можна вважати осіб, відповідальних за дотримання умов митного режиму, в т. ч. осіб, що переміщують товари під митним контролем, зокрема перевізників.

Отже, законодавство з питань державної митної справи не містить жодних вимог щодо обов'язкової присутності під час митного оформлення товарів осіб, зазначених у графі 54 «Місце та дата:». При цьому, згідно з положеннями ч. 2 ст. 249 МК України, встановлена альтернативність щодо присутності під час митного оформлення товарів, зокрема у разі застосування відповідних заходів, або декларантів або уповноважених ними осіб.

Однак поширеною продовжує залишатися практика створення окремими органами доходів і зборів штучних обмежень щодо використання всіх можливостей електронного декларування як механізму віддаленого чи-то дистанційного митного оформлення товарів, зокрема у зв'язку із застосуванням заходів митного контролю, пов'язаних з проведенням митного огляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Відзначимо, що зазначені вимоги відповідають аналогічним положенням європейського законодавства, гармонізація національного з яким відповідає міжнародним зобов'язанням України, зокрема щодо поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС відповідно до цілей Угоди про асоціацію [9, п. d ч. 2 ст. 1] та зобов'язань, встановлених відповідно до глави 5 «Митні питання та сприяння торгівлі» Угоди про асоціацію [9, ст. 75-77, ст. 84].

Так, згідно з ч. 2 ст. 189 МК Співтовариства, декларант має право бути присутнім або представленим при проведенні огляду та при відборі зразків товарів. Якщо митні органи мають обґрунтовані на те підстави, вони можуть вимагати присутності декларанта або його представника при проведенні огляду або відборі зразків товарів або надавати їм сприяння, необхідне для спрощення такого огляду або відбору зразків товарів.

Згідно з міжнародними стандартами зі спрощення і гармонізації митних процедур, митні органи забезпечують декларанту право бути присутнім або представленим під час перевірки товарів [10, гл. 3, ст. 3.36]. Якщо митні органи вважають за доцільне, вони можуть вимагати присутності декларанта або його представника під час перевірки товарів для надання їм будь-якого сприяння, необхідного для спрощення такої перевірки [10, гл. 3, ст. 3.37].

Отже, на відміну від національного законодавства з питань державної митної справи, відповідними положеннями європейського встановлено, що підставою для виникнення у митних органів права вимоги, а у декларанта або його представника відповідного обов'язку є наявність обґрунтованих на те підстав, а також забезпечення належного сприяння, необхідного для спрощення такої перевірки товарів.

Такий підхід відповідає європейським торговельним і митним практикам, а також загальній вітчизняній практиці, за винятком тих численних випадків, коли органи доходів і зборів відверто нехтують вимогами законодавства з питань державної митної справи, що однак не залишають місця для адміністративного розсуду щодо їх змісту та способу реалізації, неправомірно надаючи їм ознак дискреційності.

Тому звертаємо увагу, що відповідно до вимог Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1, ч. 1 ст. 19]. Водночас такі неправомірні дії прямо суперечать принципам здійснення державної митної справи [2, ч. 1 ст. 8].

Зокрема, причиною численних зловживань продовжує залишатися поширена практика, коли органи доходів і зборів неправомірно вимагають обов'язкової присутності під час митного оформлення товарів виключно особи, відомості про яку зазначено в графі 54 «Місце та дата:». Як приклад далі наводимо практичний кейс, коли митниця відмовила у проведенні митного огляду товарів за участі декларанта в особі їх власника-експортера.

Інформаційне повідомлення агенту з митного оформлення: «Відповідно до пункту 2 ст. 249 присутність декларанта або уповноваженої ним особи під час митного огляду (ст. 338) обов'язкова, а присутність осіб, визначених в статтях 249, 265, 266 законодавством необмежена. Враховуючи ці норми, присутність декларанта (особи, зазначеної в гр. 54) при проведенні митного огляду обов'язкова, а особи якими уповноважено осіб для проведення декларування можуть бути присутніми при проведенні митного огляду».

Як бачимо, орган доходів і зборів помилково ототожнює декларанта, відомості про особу якого зазначено у графі 2 «Відправник/Експортер», та уповноважену ним на підставі відповідного договору особу (представника), відомості про яку зазначено у графі 14 «Декларант/Представник». Тоді як особа, що безпосередньо склала митну декларацію (графа 54 «Місце та дата:») є агентом з митного оформлення, а не декларантом.

Зокрема, агент з митного оформлення – це фізична особа-резидент, що перебуває в трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує в інтересах особи, яку представляє митний брокер, дії, пов'язані з пред'явленням органу доходів і зборів товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також документів, потрібних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення [2, ч. 1 ст. 418].

Виходячи зі змісту наведеного визначення, агент з митного оформлення виступає окремим, хоч і не самостійним, суб'єктом митних правовідносин із визначеним обсягом повноважень щодо вчинення ним відповідних дій під час митного оформлення товарів, який є посадовою особою митного брокера у розумінні визначення посадової особи підприємства, встановленого відповідно до п. 43 ч. 1 ст. 4 МК України.

Водночас причиною конфлікту, попри фактичну відсутність правової невизначеності, однак залишається питання належного підтвердження повноважень особи вчиняти дії, пов'язані з проведенням митних формальностей, щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта, тобто виконувати від імені декларанта відповідні функції представника під час митного оформлення товарів.

Поняття та підстави представництва визначено актами цивільного законодавства. Зокрема, представництвом є правовідношення, в якому

одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє [7, ч. 1 ст. 237]. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства [7, ч. 3 ст. 237].

Водночас згідно з п. 63 ч. 1 ст. 4 МК України визначено, що уповноважена особа (представник) – це особа, яка на підставі договору або належно оформленого доручення, виданого декларантом, наділена правом вчиняти дії, пов'язані з проведенням митних формальностей, щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта.

Згідно з вимогами Порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, після прибуття на місце проведення огляду посадова особа, яка проводить огляд, зокрема перевіряє повноважень осіб, присутніх при проведенні огляду, а також підстави для їх присутності в зоні митного контролю [4, пп. а п. 1.4 р. 3].

Зокрема, якщо декларування здійснюється самостійно декларантом, підтвердженням повноважень осіб, присутніх від його імені при проведенні митного огляду товарів, є наявність відомостей про таких уповноважених осіб в реєстрі осіб, які здійснюють операції з товарами. При цьому, відповідно до законодавства, така обставина не є обов'язковою для вчинення дій від імені декларанта уповноваженою ним особою.

Відповідно підтвердженням повноважень інших осіб, відомості про яких та надане їм право представляти інтереси особи, яка здійснює операції з товарами, не включено до відповідного реєстру, є оформлене декларантом доручення на вчинення дій щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення від його імені або договір, згідно з умовами якого встановлено відповідні права та обов'язки сторін, наприклад, за договором доручення.

Виходячи зі змісту зазначених положень, декларант, незалежно від того чи здійснюється декларування товарів самостійно декларантом або від його імені, має абсолютне право належним чином уповноважити будь-яку особу або осіб на вчинення дій, пов'язаних з проведенням митних формальностей, щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, зокрема у зв'язку із застосуванням відповідних заходів митного контролю, від його імені.

Така позиція відповідає отриманим нами роз'ясненням, згідно з якими Кодексом не встановлено обмеження щодо присутності під час проведення митного оформлення вищевказаних осіб, якщо такі особи можуть підтвердити право вчиняти щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення юридично значущі дії (резиденти, якими або від імені яких укладено цей договір, уповноважені ними особи, митні брокери та їх працівники) [6]

Враховуючи зазначене та виходячи зі змісту відповідних вимог законодавства з питань державної митної справи, відповідно до встановленої мети дослідження щодо визначення юридичного статусу та повноважень суб'єктів митних правовідносин під час митного оформлення товарів, зокрема у зв'язку із застосуванням відповідних заходів митного контролю, можна зробити наступні узагальнюючі висновки:

– присутність декларантів або уповноважених ними осіб під час митного оформлення, зокрема у зв'язку із застосуванням відповідних заходів митного контролю, є обов'язковою;

– законодавством встановлена альтернативність щодо присутності під час митного оформлення, зокрема у зв'язку із застосуванням відповідних заходів, або декларантів або уповноважених ними осіб;

– декларування товарів іншою уповноваженою на це особою не позбавляє декларанта відповідного юридичного статусу та пов'язаних з цим прав, зокрема представляти свої інтереси під час застосування відповідних заходів;

– законодавство з питань державної митної справи не містить жодних вимог щодо обов'язкової присутності під час митного оформлення товарів особи, зазначеної у графі 54 «Місце та дата:» митної декларації;

– законодавством не встановлено обмежень щодо присутності під час митного оформлення визначених осіб, якщо такі особи можуть підтвердити право вчиняти щодо товарів юридично значущі дії;

– підставою представництва та підтвердженням повноважень є договір або доручення, видане декларантом, щодо вчинення дій, пов'язаних з проведенням митних формальностей, щодо товарів від імені декларанта;

– при декларуванні товарів від імені декларанта, уповноважена ним особа не набуває відповідного юридичного статусу, але набуває тих самих обов'язків, прав і несе таку саму відповідальність, що й декларант.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, 1996 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Митний кодекс України, 2012 // Відомості Верховної Ради України. 2012. №№ 44-48. Ст. 552.
3. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651 // Офіційний вісник України. 2012. № 64. Ст. 2629.
4. Про затвердження Порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення: наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2012 р. № 1316 // Офіційний вісник України. 2013. № 18. Ст. 616.
5. Про затвердження Порядку обліку осіб, які здійснюють операції з товарами: наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2015 р. № 552 // Офіційний вісник України. 2015. № 58. Ст. 1903.
6. Про митне законодавство: лист Державної фіскальної служби України від 23.03.2016 р. № 6367/6/99-99-24-02-03-15. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/pro-mitne-zakonodavstvo-1032057.html>
7. Цивільний кодекс України, 2003 // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. European Union (2013). Regulation № 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code // Official Journal of the European Union, L 269/1-101, October 9, 2013.
9. European Union (2014). Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part // Official Journal of the European Union, L 161/3-2137, May 29, 2014.
10. World Customs Organization (1999). The International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (as amended), (Revised Kyoto Convention), General Annex, Brussels, June 26, 1999.
11. World Customs Organization (2015). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade, Brussels, June 2015.

